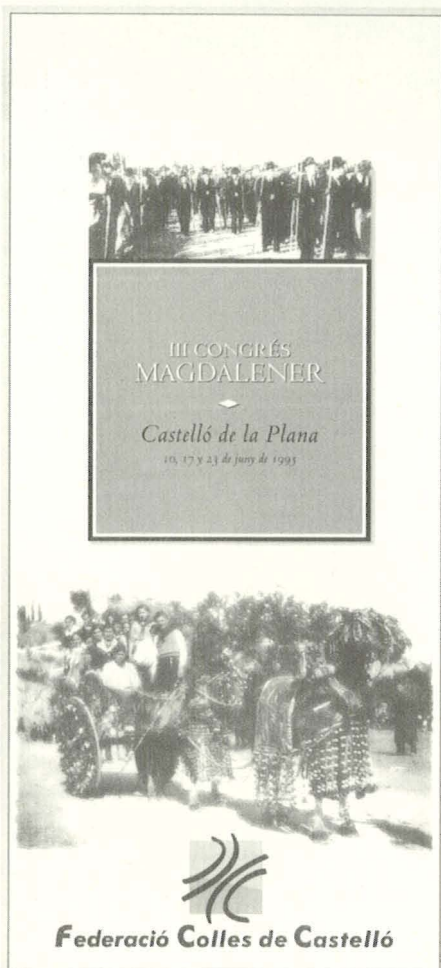

PLAÇA MAJOR

ANY VII . Núm 20 **revista de cultura i festa . federació colles de castelló . tardor 2002**

Cartell del III Congrés Magdalener

SUMARI

- 2 **Al voltant dels noms de les colles:** Colla Corbella
- 3 **Xafardecolles**
- 5 **Costumari:** La "Cançó del Marineret"
- 11 **Opinió:** Les voreres de Castelló
- 16 **Història:** Albors d'un centenari de Lledó
- 18 **Uns altres pobles:** Escenes del Nepal (I)

EDITORIAL

Les aigües de la festa baixen tèrboles. Ja fa algun temps que, des d'algun sector gaiater, es vol organitzar un Congrés. No un Congrés Magdalenenc. Un Congrés gaiater, en diuen.

Pel que fa a aquest afer, n'hi ha, d'opinions encontrades. La Junta de Festes no sap ben bé què contestar-hi. L'Ajuntament demana pau. Les Colles callen: aquesta no sembla la seua guerra.

Certament, ja han passat set anys des de l'últim Congrés Magdalenenc i, és segur que hi ha moltes coses de què parlar, al si de la festa. Alguna gent de gaiates demana més diners. Sense diners no hi ha festa!—en diuen—. I, sense idees, tampoc! —en diuen, uns altres—, perquè, per parlar de diners no cal organitzar cap Congrés. Sembla raonable, però, que els festers s'haurien de seure, periòdicament, per parlar-ne.

Deixant de banda les guerretes particulars de cada col·lectiu, caldria organitzar un nou Congrés Magdalenenc, però, no un Congrés unilateral; un Congrés plural i representatiu del món de la festa, que aglutinés els diferents estaments que la formen: l'Ajuntament, la Junta de Festes, les Gaiates, les Colles, les Festes de Carrer, les empreses, els ens vinculats i *tutti quanti*. Un Congrés amb voluntat de diàleg, que fóra, si més no, el punt de trobada, i el referent de la Festa a la nostra ciutat. Un fòrum per repensar el present amb vocació de futur. Tèrboles baixen les aigües de la Festa. Però, n'hi haurà que mullar-s'hi.

 AL VOLTANT DELS NOMS DE LES COLLES

Colla "Corbella"

Encara que la majoria dels components d'aquesta colla ja ens reuníem en anteriors festes, no va ser fins les Festes de la Magdalena de 1997 quan realment va nàixer la colla Corbella.

Hem de dir que els corbellers som grans amants de les mascletades, dels castells de foc i de tot el que representa festa, soroll i llum.

El nom de la colla va sorgir després de desestimar una llarga llista. Però, perquè això de Corbella? Tal vegada, perquè aquest nom siga ben representatiu del món agrari de què venim: el Castelló dels carros i de les carabasses al balcó. No fa tant de temps d'això! La corbella, aquesta eina que, sense dubte, hi ha a la casa de qualsevol llaurador de soca.

Va ser a l'any 1993 quan vam construir el que seria el primer dels nostres motocarros engarlandats. Actualment en tenim un, de "molt noble". N'està articulat i hi consta de dos remolcs, amb una cabuda per a vint passatgers o collers.

També, a l'any 2001 vam muntar per primera vegada un cadafal, el qual va ser dissenyat i construït per nosaltres. El cadafal té una cabuda per a setze persones —quasi el nombre d'integrants de la nostra colla, ja que en som disset després del naixement del primer *corbelle*.

L'edat mitjana dels *corbellers*, si fa no fa, és els 25 anys. Hi ha membres de la Colla que tenen una llarga trajectòria al món de la festa —des de la participació en gaiates des que eren ben menuts, fins a la creació de colles d'amics—. Actualment també hi participem a la Romeria i la Tornà, al Pregó Infantil, a l'Ofrena a la Nostra Patrona; a la festa al carrer, al Sopar de Colles (aprofite per fer una salutació per a totes, "seguim creixent"); concursos de paelles...

La colla Corbella està ubicada a la plaça del Notari Más núm. 17, lloc que esperem visiteu en les properes festes (ja en queda menys).

Miquel Molina,
President de la colla Corbella.

PLAÇA MAJOR

ANY VII. Núm 20 revista de cultura i festa . federació colles de castelló . tardor 2002

Revista quadrimestral
Tardor de 2002
Any VII, número 20
Castelló de la Plana (la Plana Alta)
Tiratge de 300 exemplars
Preu de subscripció anual: 1000 ptes.
Preu de subscripció fora vila: 1300 ptes.

President Vicente de Juan Martínez
Director Joan Bta. Campos i Cruaïnes

Consell de redacció

Manuel Carceller Safont Antoni Royo Pérez
Joan Josep Trilles Font Sònia Sanz i Alegre
Josep Porcar Museros

Dibuixos

Luis Vellón, José Caño, Neus Cruaïnes, José Alonso

Idea de portada, Xipell

Edita

Federació Colles de Castelló

Imprimeix

Graphic Group, S.A. - Pol. Ind. Els Xiprers, 12 - Castelló
Dip. Leg. CS-80-96

Presentació d'originals

Centre Municipal de Cultura, carrer d'Antoni Maura, núm 4
12001 Castelló

Nota

"Plaça Major" no es fa responsable de l'opinió dels seus col·laboradors en els treballs publicats, ni s'hi identifica necessàriament

Sopar de disfresses

Foto: J. Campos

Amb el suport de la

GENERALITAT VALENCIANA
CONSELLERIA DE CULTURA, EDUCACIÓ I CIÈNCIA

XAFARDECOLLES

L'Exposició Didàctica de dolçaines i tabals

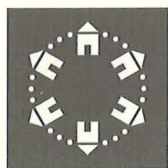

Helena i Sergi ja s'han casat

Concurs de Coques de Sant Joan

- **Èxit dels actes "1981-2000, vint anys de dolçaina i tabal a Castelló"**. La gent de la dolçaina i el tabal de Castelló ha demostrat maduresa i preparació. Si tothom gaudí amb el concert de "**La Inestable**", cal afirmar que els nostres també va estar al nivell que els corresponia en els seus concerts per tot Castelló: "**El Fadrí**", El DiT, la **Colla de Dolçainers i Tabaleters de Castelló**, "**Xaloc**" i "**La Plana**". Presentarem la publicació d'un llibre i un disc compacte. Fins i tot, hem rebut la felicitació de la Comissió Informativa de Cultura i Educació de l'Ajuntament de Castelló.
- **L'Exposició Didàctica de dolçaines i tabals de la Fundació Davalos-Fletcher** va tindre una bona acollida a les escoles de Castelló, una experiència grata.
- **Ja som tots membres de la Federació Valenciana de dolçainers i tabaleters**. Primer estaven federades la **Colla de dolçainers i tabaleters de Castelló** i la **Colla "Xaloc"**; després fou l'**Escola Municipal de Dolçaina i Tabal de Castelló**; i per fi també es federaren les **Colles "El Fadrí", "La Plana" i el DiT**. Castelló és la ciutat que més agrupacions aporta a la **Federació Valenciana**.
- **Gran participació en el 4t Aplec de dolçaines i tabals de la Federació Valenciana de dolçainers i tabaleters**. Gairebé 25 agrupacions de tot el País Valencià varen participar el passat 9 de juny a la nostra ciutat a l'**Aplec Anual de la Federació Valenciana de dolçainers i tabaleters**. Hi hagué un excepcional concert al **Teatre Principal**, a càrrec de Pasqualet "**El grenya**" de Vila-real i la seua banda; un concert de la **Colla de dolçainers i tabaleters de Castelló**, i un agraït concert d'una selecció de **dolçainers i tabaleters de Castelló amb la Banda Municipal de Castelló**. El concert, segons el públic i l'opinió de **Vicente Pastor** —gerent del Teatre Principal—, va estar magnífic.
- **Nit de Sant Joan'2002**. La **Fundació Caixa Castelló-Bancaixa** col·laborà amb els cartells i els tríptics de la **Nit de Sant Joan**. També ens proporcionà els llibres pels participants en el **Concurs de Coques de Sant Joan**.
- **Helena i Sergi ja s'han casat**. **Helena Monfort i Sergi Nomdedéu**, monitors de l'Escola de Dolçaina i Tabal de Castelló i membres de la **Colla de dolçainers i tabaleters "Xaloc"**, es casaren el passat dissabte, dia 31 d'agost, a la Concatedral de Santa Maria. Fou una celebració molt simpàtica i, a l'eixida, els seus companys de **Colla** els oferiren unes toques. Sense vergonya i al so de la dolçaina i el tabal, els nuvis ens ballaren un pasdoble. **Felicitat per molts anys**.
- **Futbol Sala**. La gent de la **Colla "El garito"** ja ha ficat en marxa el **Campionat de Futbol Sala**, per a més informació demaneu per **Jesús López**, al telèfon **964 239351**.
- **Campionat de Boli**. Primer van ser els de "**Matapoll**", i després els de "**Xaloc**". Ara, aquests diuen que ja ha arribat l'hora, perquè algú continue amb l'organització del Campionat. Des d'ací, fem una crida a les colles per veure si alguna es decideix a seguir endavant amb aquest projecte.
- **Conservatori de Castelló**. Tot va per bon camí per tal d'assolir el projecte, perquè la **dolçaina** entre al **Conservatori**. Aviat tindrem notícies.

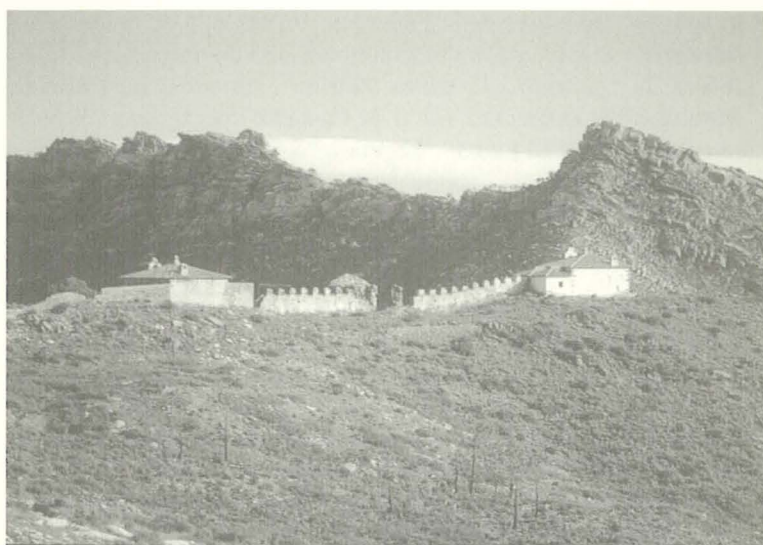
DIPUTACIÓ
D E
CASTELLÓ

Rutas circulares-Paraje Natural Desert de les Palmes

*Excma. Diputació Provincial
de Castelló. 2002*

Isabel Mateo Font

Francisco Marco Moreno

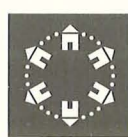
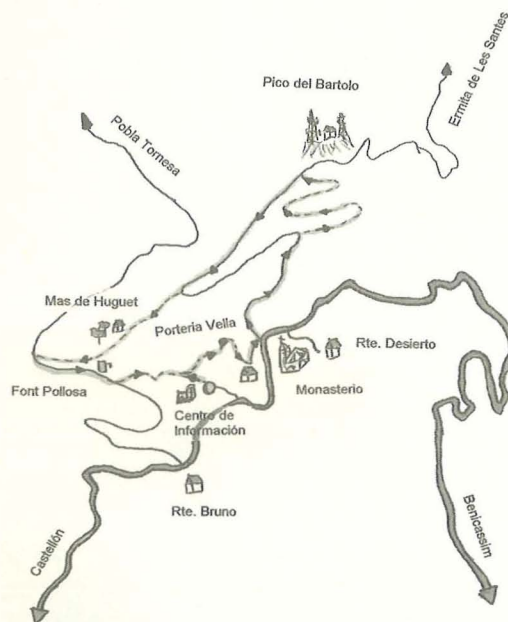

Rutas Circulares - Paraje Natural DESERT DE LES PALMES

FRANCISCO MARCO MORENO
ISABEL MATEO FONT

És aquest un llibre de divulgació sobre el Paratge Natural conformat pel Desert de les Palmes. En ell no sols es fa una descripció del medi físic (geografia, clima, vegetació, fauna), sinó que s'inclouen una sèrie de vuit rutes, denominades circulars, a través de les quals es pot conèixer fins al lloc més recòndit d'aquest paratge natural protegit mediambientalment.

DIPUTACIÓ
D E
CASTELLÓ

 COSTUMARI

El romancer com a testimoniatge d'una cultura popular comuna als països de llengua catalana:

(I)

La "Cançó del Marineret"

1. Introducció magdalenera

A la cavalcada del Pregó, iniciadora de les festes de la Magdalena de l'any 1952, el de la celebració del 700 Aniversari de la Fundació de la Ciutat¹, segons fa constar l'amic Enric Segarra (2001), dins del grup que representava el segle XVII, entre el ball de les Coves de Vinromà i la carrossa que recordava la criança dels cucs de seda i la indústria d'aquest teixit, desfllaven tres llauradors que cantaven al so d'una caragola:

A la vora de la mar
hi ha una donzella,
hi ha una donzella,
que broda un mocador d'or,
que és per la reina,
que és per la reina...

Si més no, aquest episodi de les nostres festes és un magnífic exemple per introduir aquest article que pretén testimoniar la comunitat cultural popular al paísos de llengua catalana.

2. Nombroses versions valencianes i catalanes d'un mateix romanç

Les versions d'aquest bell romanç són innumerables. Pel que fa al País Valencià, en tinc dues provinents d'Altea (la Marina Baixa), l'una arreplegada pel folklorista Francisco Martínez i Martínez (1947: 198-200 i XL), l'altra recollida per Salvador Seguí (1974: 258 i 536); també en tinc dues de l'Alqueria de la

Ball a la plaça Major de Castelló

Foto: J. Trilles

Comptessa (la Safor), que es diferencien ben poc, publicades per Seguí (1980: 350) i Mª Teresa Oller (2000: 46-47); la de Callosa d'En Sarrià (la Marina Baixa) arreplegada per Adolf Salvà i Ballester (1988: 193) i que, segons aquest autor, cantaven les passejadores; la de Cocentaina (el Comptat) que va transcriure l'any 1923 el músic Just Sansalvador (1998, 118-119) per a l'*Obra del Cançoner Popular de Catalunya* i que és molt semblant a l'anterior; la de Gorga, de la mateixa comarca, recollida per mossèn Álvaro Marzal (1968: 41 i 68). També Ricard Olmos, qui qualificava aquesta cançó de *romance de tradición pescadora*², el va arreplegar a

¹ Fou el primer any que dirigí la cavalcada del Pregó Gonzalo Puerto, tot i que el disseny encara ho era de Segarra Ribés que havia dimitit d'aquesta responsabilitat i de la regidoria que tenia a l'Ajuntament, per un punt d'honor davant el comportament digne d'alguns cavallers de la Conquesta. Per fortuna aquests comportaments, com van prometre aleshores, no s'han tornat a repetir.

² I no de *tradición marinera*, com diu Redó (2000, 17).

COSTUMARI

Vinaròs (Baix Maestrat) per a l'Institut Espanyol de Musicologia, de Barcelona (Pelinski, 1997: 271; Redó, 2000, 17).

Pel que fa a la melodia musical, la porten, a més de gairebé tots els anteriors, Hidalgo Montoya (1979: 33) i Asins (1987: 112). Carme Miquel (1985: s.p.), en va presentar una versió factícia, molt ben arreglada per la fidelitat als originals, al seu *Cançoner*. Anteriorment a totes aquestes versions, Marià Aguiló l'havia arrellegat a València, com consta també als materials de l'*Obra del Cançoner Popular de Catalunya* (Vol. IV-1: 26).

No cal dir que les versions de Catalunya i de les Illes Balears i Pitiüses, encara en són més nombroses que les valencianes. De manera que aquest magnífic romanç, potser, és el més escampat per les terres de la llengua catalana. Cada autor en porta una versió diferent: Milà i Fontanals (1882: 151-153; 1980: 81), Aguiló (1988: 74-76), Subirà, (1948: 48-49), Amades (1982: 416-417), Bohigas (1983: 71-72) i en podríem afegir molts més autors. I apareix gairebé a tots els llocs on hi haja alguna mena de recull de cançons populars, com testifiquen la Col·lecció editada per la Biblioteca Popular de L'Avenç (1914: núm. 21) i els volums de l'*Obra del Cançoner Popular de Catalunya*. Al Matarranya (Prat del Compte) el documenten Josep Palomar (1994: 551-568) i Borau i Sancho (1996: 197-198), i a l'Alguer Scanu (1964) i Català i Roca 1989: 359-370).

Marià Aguiló (1988: 65-76), en un discurs al Jocs Florals de Barcelona de l'any 1867, amb el to romàntic i sentimental que caracteritzava les seues intervencions, el va comparar amb la llengua catalana: humil, gairebé desheretada dels poderosos, dels qui habiten en palaus; és forta, però, en totes les terres allà on es parla.

El romanç, segons el lloc on s'hi troba, es denomina amb títols variats: "La donzella brodadora", "La donzella de la costa", "El mariner", "El rei

mariner", "Cançó del Marineret" o, simplement, amb el primer vers: "A la vora de la mar", "A la voreta del mar", etc. Fins i tot, a algun poble de l'interior de les terres costaneres, per exemple, Tortosa, canviaven el començament i deien: "A la voreta del riu", per raons òbvies (Moreira, 1934: 72-73).

La seua presència, però, va més enllà de les nostres terres. Segons Amades (1982: 416-417), es canta gairebé per tot Europa, especialment pels pobles mariners. Bohigas (1983: I, 144) el certifica al nord d'Itàlia i a Suècia. I fins i tot n'hi ha una versió castellana titulada *El marinero raptor*.³

Nogensmenys, destaca Amades (Ibid.) que, malgrat la seua extensió, ofereix ben poques variants, tant pel que fa a la lletra com a la música. N'hi ha prou per pensar que aquesta suposició és falsa, al menys pel que fa a la lletra. Cal dir, però, que són variants menors perquè la història a penes canvia en les versions diferents, cosa que també passa a molts altres romanços.

3. Una interpretació

Xavier Fàbregas (1987: 135-137) en fa una glossa en prosa i un comentari força atraient, i data les versions actuals al segle XVIII. Els arguments que dóna, són: En primer lloc, la possibilitat d'un comerç costaner, com el que s'hi presenta d'una manera pacífica, fa pensar que els temps dels turcs ja hi són llunyans i, més encara, si una de les mercaderies és la seda, perquè el XVIII és "un segle que permet a les noies, amb tota la modèstia que calgui, una certa exhibició". En segon lloc, el rei que apareix a la cançó és el d'Anglaterra i no pas el de França, o un rei imprecís com el dels contes antics. Precisament perquè a la Guerra de Successió el rei anglès s'hi posà a favor del bàndol que conformaren

³ Fitxa núm. 996 de la Base de Datos de Romancer, arrellegada per Venancio Blanco el 30 de maig de 1912 a Astorga (León), que diu: A la orilla de un río / una morena / bordaba un gran vestido / para la reina; / en medio del bordado / le falta seda. / Llegó allí un sedilero / vendiendo seda. / - ¿De qué color la trae? / - Blanca y morena. / -De tres hermanas que somos / Soy la pequeña. / Una la tengo casada / y otra soltera; / ¡y yo, la pobre de mí, / comprando seda!

COSTUMARI

la major part de les nostres terres (i de Catalunya), és ell qui recull la galania i no pas el francès que, potser, l'havia tingut fins aleshores. A més, ara, el color de la seda ha perdut ja totes les possibles implicacions màgiques. La donzella tria la vermella perquè és millor, és a dir, té una millor qualitat i, en conseqüència, durarà més.

Malgrat aquesta modernitat que destaca en els valors enunciats, segueix dient Fàbregas, aquests valors se superposen "sobre un fons de creences més antigues, les quals, malgrat tot, constitueixen l'ordit de la cançó": es tracta d'un rei i d'un príncep imprecisos i medievals; la donzella és la més jove de les tres germanes, que lògicament, per a la mentalitat del cantaire, busquen resoldre llur vida amb un bon casament; s'hi dona un ritual d'inversió del dret de primogenitura i, en conseqüència, una transgressió justificada per la bellesa de la protagonista; la metamorfosi repentina del mariner en príncep també pertany al tema del príncep encantat de la rondallística medieval; finalment, s'hi dona una referència al número set, de clara i molt antiga ascendència màgica.

Tot això, però, estaria molt bé i ens podria convèncer si no fos, perquè, al meu punt de vista, al menys, no es tracta més que d'un exercici d'imaginació, diguem-ne literària, d'aquest autor. Deixant de banda els elements medievals i antics que ell troba i comenta, i que no han estat bandejats de cap manera ni al segle XVIII ni més tard tampoc, la presència del rei d'Anglaterra no és nova a la nostra literatura. Si més no, mireu la importància que els reis d'aquest país i el país mateix tenen a la nostra

literatura cavalleresca medieval: *Tirant lo Blanc*, Ramon Llull (*Blanquerna*), etc.

En definitiva i amb això acabe aquesta digressió, l'extensió geogràfica de la cançó és, potser, el millor argument contra l'opinió de Fàbregas. Ben cert que és una de les cançons més populars a Catalunya, però també ho és a València i altres indrets, fins i tot llunyans, com hem vist. Que l'episodi siga tan pacífic, pot atribuir-se a la mateixa creació poètica sense més raons.

4. L'argument i la versió d'Altea

Ball de Marineres, a la plaça Verge del Carme
(El Grau de Castelló)

Tot i que és ben conegut, resumim l'argument: Una xica broda a la vora del mar i troba a faltar fil de seda per a seguir la tasca. Apareix un vaixell amb un mariner que en porta i la pregona. Hi ha un tracte i ella puja al vaixell per triar el cabdell que més li agrada. El mariner canta i amb el vaivé de les ones, ella s'adorm. El vaixell parteix. Quan es des-

perta, ja són mar endins i demana que la tornen a costa. El mariner, enamorat d'ella, li diu que no ho farà, ja que la vol fer seua. Ella accepta tàcitament, encara que ho plany, perquè sempre serà marinera, mentre les seues germanes han fet millors casaments. Aleshores el mariner li revela que és el fill del rei de l'Anglaterra.

Celaya (1972: 230) qualifica aquest romanç de *rima infantil valenciana*. Suposem que la raó és haver-la vist a algun recull de cançons valencianes, que podia ser el d'Hidalgo Montoya o algun altre de semblant, en general poc rigorosos en la tria.

COSTUMARI

És hora, però, de reproduir més que siga una de les versions citades. He optat per la d'Altea, de rima versàtil (7 + 5: ea, ee, aa, oa), que diu així:

A la vora de la mar
hi ha una donzella,
que broda un mocadoret
per a la reina.
Estant a mitan brodar
li manca seda
gira els ulls cap a la mar,
veu venir un marineret
que en llanja rema.
I que va cridant:
– Qui em compra seda?–
– Jo bé sedeta vullc.–
– De quin coloret la vol?
blanca o vermella?–
– Jo vermelleta la vullc
que el cor m'alegra.”
– Pugeu dalt de la nau
i en triareu d'ella.–
– Ai, no! que no duc moneda;
mon pare té les claus
de la caixeta.–
– No repareu per diners,
gentil donzella,
que jo en tinc per ella.–
La donzella entra a la barca
i tria la seda;
mentres mercadejava,
la barca pren vela,
i el marineret canta
cançons novelles.

Amb el cant del mariner
s'ha dormit la donzella
i a la remor de les ones
ella es desperta
i es veu en la mar de fora
sens atisbar terra.
– Marineret, –diu– marineret,
torneu-me en platja,
que els àires de la mar
em fan nosa.–
– Això sí que no pot ser,
que heu de ser meua;
set anys que vaig per mar
buscant-vos, donzella,
cent llegües de mar en fóra.–
– Ai!, de tres germanes que som,
sóc la més bella,
la una porta faldellí d'or,
l'altra de seda,
i jo, pobreta de mi,
de burell i retorta.
La gran, casada amb un duc;
l'altra és princesa,
i jo, la més xiqueta,
soc marinereta.–
– No sou marinera, no,
que en sereu reina,
que jo soc el fill del rei
de la Inglaterra.

COSTUMARI

5. Conclusió i projecte

Com he fet palès anteriorment, aquest romanç és una mostra clara de la comunitat de cultura entre les terres catalanes i les valencianes, i un fruit de la investigació sobre romanços i cançons valencianes que estic enllestit. En el futur, si els lectors ho creuen interessant i m'ho permeten, anirem parlant-ne d'altres romanços i cançons amb versions parelles a Catalunya i al País Valencià. Per fer boca, n'assenyalaré uns quants: "La Porquerola", "La presó de Tibi", "El testament de la reina", "Les transformacions", "Al, recorda't, amor meu", la "Cançó del matí de Sant Joan", "Demà de matinet", "Jo me'n vaig carrer amunt", "En la Plaça Nova", "La llanter-

Ball a l'ermita de Sant Roc

Foto: J.Campos

Balladors, al Pregó de la Magdalena

Foto: J.Campos

na", "Els tres tambors", "L'enramada del Corpus", "La Pastoreta", "Les Ballades", "Cecilieta", "La Cileta", "Què li dariem al Fill de la Mare?", "Sant Josep va a buscar foc", "Pastoret, on vas?", "La lluneta és la padrina", "Davall d'una penyeta", "La nit de Nadal", "El rabadà", "Diumenge n'era diumenge", "Portal de Betlem", "La Mare de Déu quan era xiqueta", "Oració a Santa Anna i Sant Joan", "Oració a Santa Quitèria", "Oració a Sant Isidre", "Les tres Maries", "Les tres palometes", "Les cançons de fil i cotó", "Baixant de la font del Gat" i alguns altres que aniran sortint al llarg de la investigació, de manera que, a la fi, veurem més de quaranta lletres de romanços i cançons que mostren fefaentment el fons comú de la cultura popular de totes les terres de llengua catalana.

Espere que us haurà agradat la mostra. Fins una altra.

Àlvar Monferrer i Monfort
Castelló, estiu de 2002

COSTUMARI

BIBLIOGRAFIA

- Aguiló, M. *Obra en prosa*. Barcelona, Public. de l'Abadia de Montserrat, 1988.
- Amades, J. *Folklore de Catalunya Cançoner*. Barcelona, Selecta, 1982.
- Asins, M. *Cancionero popular de Valencia de los años 20*. València, J. Huguet, 1987.
- Avenç, L'. *Primera serie de cançons populars catalanes*. Barcelona, Biblioteca Popular de l'Avenç, 1914, 3^a ed.
- Bohigas, P. *Cançoner popular català*. Tria, pròleg i notes per... 2 vols. Barcelona, Public. de l'Abadia de Montserrat, 1983.
- Borau, Ll. Sancho, C. *Lo Molinar. Literatura popular catalana del Matarranya i Mequinensa. 2. Cançoner*. Calaceit, Instituto de Estudios Turolenses / Associació Cultural del Matarranya / Carrutxa, 1996.
- Català i Roca, P. "Entorn dels romanços de l'Alguer". Dins Ferrando, A. *Segon Congrés Internacional de la Llengua Catalana (1986)*. Vol. VIII. Àrea 7. *Història de la llengua*. València, Institut de Filologia Valenciana / Public. de l'Abadia de Montserrat, 1989, 359-370.
- Celaya, G. *La voz de los niños*. Barcelona, Laia, 1972.
- Fàbregas, X. *Les arrels llegendàries de Catalunya*. Barcelona, La Magrana, 1987.
- Hidalgo Montoya, J. *Cancionero de Valencia y Murcia*. Madrid, A. Carmona, 1979.
- Martínez i Martínez, F. *Coses de la meua terra: La Marina*. III. València, Imp. Diana, 1947.
- Marzal, A. "Canciones y danzas del condado de Cocentaina". *Cuadernos de Música Folklórica Valenciana*. València, Inst. Alfonso el Magnánimo, 1968.
- Obra del Cançoner Popular de Catalunya*. Barcelona. Van publicats 10 vols., a partir del IV a cura de Josep Massot i Muntaner, i editats per les Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- Milà i Fontanals, M. *Romancer Català*. A cura de J.A. Paloma. Barcelona, Ed. 62, 1980.
- Milà i Fontanals, M. *Romancerillo catalán. Canciones tradicionales*. Barcelona, Àlvar Verdaguer, 1882.

L'autor de l'article (en segon terme, d'esquena), en un moment de la Tornà
Foto: J. Campos

- Miquel, Carme. *Holdrià, holdrió. Cançons per al cicle mitjà*. València, Conselleria de Cultura, Educació i Ciència, 1986, s.p.
- Monferrer Monfort, A. (2000) "El romancero popular en las comarcas de Castellón de la Plana". Dins Beltrán, R. *Historia, Reescritura y pervivencia del romancero. Estudios en memoria de Amelia García-Valdecasas*. València, Universitat de València, 2000, 209-227.
- Moreira, J. *Del folklore tortosí: costums, ballets, pregàries, parèmies, jocs i cançons del camp i de la ciutat de Tortosa*. Tortosa, Cooperativa Gráfica Dertosense, 1979, 2^a ed.
- Oller, Mª Teresa. *Cançons narratives valencianes*. València, Lo Rat Penat, 2000.
- Palomar, J. "Una recogida de romances en la provincia de Teruel (1983-1990)". Dins Rebés, S. *Actes del Col·loqui sobre cançó tradicional. Reus, setembre 1990*. A cura de... Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1994, 551-568.
- Pelinski, R. *Presencia del pasado en un cancionero castellanense*. Castelló de la Plana, Diputació, 1997.
- Redó, R. *Cançons i costums de Vinaròs. Segona part*. Vinaròs, Antinea, 2000.
- Salvà i Ballester, A. *De la marina i muntanya (Folklore)*. A cura de Rafael Alemany. Alacant, Institut d'Estudis Juan Gil-Albert / Ajuntament de Callosa d'En Sarrià, 1988.
- Sansalvador, J. *Cançons de Cocentaina I. Recopilades l'any 1923 per...* Cocentaina, Centre d'Estudis Contestans / Institut de Cultura Juan Gil-Albert, 1998.
- Scanu, P. *Alghero e la Catalogna*. Càller, Editrice sarda Fratelli Fossataro, 1964, 2^a ed.
- Segarra, E. "Hace 50 años... más o menos. La Cabalgata del Pregó de 1952." Dins *Castelloneries*, 2001, 124-131.
- Seguí, S. *Cancionero musical de la Provincia de Alicante*. Alacant, Instituto de Cultura Juan Gil-Albert / Diputació d'Alacant, 1974.
- Seguí, S. *Cancionero musical de la Provincia de Valencia*. Valencia, Inst. Alfons el Magnànim, 1980.
- Subirà, J. *Cançons populars catalanes*. Barcelona, Millà, 1948. (Reed 1990).

Per places, carrers i carrerons:

I *Les voreres de Castelló*

Les pàgines del diaris locals m'han ofert en diverses ocasions variada, complida i entjosa informació sobre l'estat de les voreres en la nostra ciutat. Se m'ha demostrat sempre, a través de fotos o amb informació escrita que la "zona reservada en un carrer per als vianants" era, en infinites ocasions, precepte vulnerat, pura entelèquia ciutadana: simple jungla. I en unes altres (també infinites) trencadissa permanent, reparació ajornada, absurd sambori.

Siga per la raó d'haver de suportar més cotxes dels deguts, siga per l'innecessari capritx d'aparcar amb exagerada proximitat a l'objectiu de l'automobilista (moltes més vegades l'objectiu de l'esposa de l'automobilista), la veritat és que les voreres estan envaïdes per vehicles en postura similar a la del gos en actitud evacuàtoria. No valen cobles. Ni prohibicions, ni avisos. Ni multes, ni guaa.

Quan no hi ha cotxes aparcats en la vorera és per la pura i simple raó de trobar-se el lloc convertit en diminut bosquet on creixen infinitud de pals arboradors dels més variats senyals circulatòris, presidit el tal bosquet, en la majoria de vegades, pel més robust arbre semafòric, instrument escassament obeït pels recalitrants vianants. Semàfors limitats a ser canviant lluminària, grotesca i guspi-

rejjant maduració d'un verd efímer amb poc de temps per a l'esperança.

Els castellanencs potser per haver-nos unit tardanament al món de la circulació i de la seua problemàtica, ostentem, gairebé impúdicament, el perillós costum de circular per la calçada en lloc de fer-ho per les escasses voreres que ens resten. Exercici perillós al qual ens dediquem, agreujat encara per l'ocupació reiterada i il·legal dels espais estrictament de vianants. Potser el nostre siga un atavisme. Alguna cosa que implacable ens ordena el subconscient i inconscientment acomplim.

L'Excm. Sr. D. Jacobo Colombo era pel mes de maig de 1858 governador civil de la província de Castelló. En el mes de maig, quan la temperatura invita al vespertí i assossegat passeig, a la caminada conjugal i crepuscular, el tal senyor es va trobar la ciutat totalment

òrfena de voreres. Voreres per les quals transitar amb seguretat i pausadament. Voreres en les quals refugiar-se d'aquells carrers sense asfaltar, convertits en fanguissars a poc que ploquera, o en dipòsits de pols i terra si mancava la pluja.

Davant d'aquesta carència, reputada possiblement pel governador d'elemental, en ús de les

Voreres de Castelló (Avgda Rei Jaume I) Foto: J.Campos

OPINIÓ

atribucions i prerrogatives que la dignitat del càrrec li conferia, li va engaltar a la Corporació Municipal el mandat o ordre que copie tot seguit del llibre de sessions de l'Ajuntament, i que correspon al dia 11 de maig de 1858:

“Se dió cuenta de un oficio del señor gobernador civil sobre construcción de aceras. Y acordose: Únase dicha comunicación al expediente de referencia y contéstese a la Superioridad que se estan practicando las gestiones oportunas para llevar a efecto tan importantes mejoras”.

Sembla que la pressa del governador era molta més que la diligència de l'Ajuntament. Al cap de pocs dies, el 18 del mateix mes, pot llegir-se un altre acord:

“Leyose una comunicación del señor gobernador civil previniendo se resolviere sin demora el expediente sobre construcción de aceras. Y en su vista acordose que el maestro de obras titular procediese desde luego a la formación de un proyecto para la mayor ilustración de este cuerpo municipal”.

A la vista dels informes i projecte confeccionats pel facultatiu, l'Ajuntament degué quedar molt il·lustrat, i potser també esglaiat, pel muntant de tan important millora. Diu el llibre el dia 22 del mateix mes:

“A fin de obtener más acierto y dar mayor impulso al expediente sobre construcción de aceras, dispúsose convocar a mayores contribuyentes para el dia 25 de los corrientes y once horas de la mañana”.

Va arribar la data de la convocatòria i els majors contribuents es van fer els sords, si jutgem per la lectura de l'acta d'eixe dia:

“Siendo las doce horas de la mañana y no habiendo comparecido los mayores contribuyentes convocados para acordar en el Ayuntamiento sobre el expediente de construcción de aceras, dispúsose recordar al maestro de obras la pronta terminación de los antecedentes que se le pidieron en 18 de los

corrientes, para en su vista resolver lo más conveniente”.

Com es pot apreciar els regidors estaven entre l'espasa i la paret. El pressupost sense acabar, els majors contribuents sense acudir i el senyor governador sense aconseguir. Malgrat això, hom va voler deixar un poc la cosa en l'oblit del silenci administratiu, perquè el governador fins el dia 19 de mes següent no en diu res. Diu el llibre en tal dia:

“Diose cuenta de otra comunicación del Gobierno de la provincia previniendo se convocase de nuevo a mayores contribuyentes para acordar acerca de la construcción de aceras en esta ciudad. Y en su virtud dipúsose se avisase con dicho objeto para el dia 22 del actual y once horas de la mañana”.

Aquesta segona requisitòria del governador va fer més forat. El citat dia 22 va ocórrer:

“Siendo las doce horas y media de la mañana y no habiendo comparecido más que dos mayores contribuyentes, de los 18 convocados, para acordar sobre la construcción de aceras, tomando en cuenta que no había mayoría, dispusose ponerlo en conocimiento del señor gobernador en cumplimiento a lo prevenido por este en su oficio del 18 del actual”.

Aquesta actitud de morositat suposava una oberta i pertinaç desobediència al mandat del senyor governador civil de la província. La reacció de la primera autoritat no es va fer esperar. Quatre dies més tard, el 26 de juny, l'Ajuntament deixava constància d'aquest acord:

“El señor presidente (era alcalde don Antonio de Vera) indicó que el señor gobernador civil de la provincia le había prevenido verbalmente deliberase el Ayuntamiento sobre la construcción de aceras en las calles de esta ciudad.

Y la corporación, a pesar del gran deseo que tenía en que la población recibiese una mejora tan importante, sin embargo, tomando en cuenta que

 OPINIÓ

Remodelació de l'avda. del Rei Jaume I Foto: J. Campos

este asunto fue resuelto ya en 29 de mayo (*afegisc pel meu compte que en eixe dia no hi va haver cap acord*) pudo en la sesión celebrada con los mayores contribuyentes que al efecto concurrieron, teniendo presente que se estaban practicando las más exquisitas diligencias para la construcción de una presa en el río Mijares; para sustituir el actual alumbrado con el de gas y concluir la iglesia del Grao de esta ciudad, y por otra parte debiendo la población cubrir un enorme déficit en el corriente año, acordó: estese a lo resuelto en sesión del 29 de mayo último sobre este negocio”.

El que precedeix, en llenguatge bèl·lic és trencar les hostilitats. En llegir la història de la ciutat a través de les actes del municipi esperava trobar-me jo tot seguit amb una destitució col·lectiva o alguna cosa de semblant. Les conseqüències

d'actitud tan turbulenta no eren fàcils de preveure. No va passar absolutament res. El dia 20 de juliol següent, llig el següent:

“ Se dio cuenta de la circular inserta en el Boletín Oficial por el que el nuevo gobernador civil, don Manuel Ruiz Higuero, manifestava haber tomado posesión de dicho cargo. Y el Ayuntamiento nombró una comisión compuesta por los sres. Fuentes, Martí y Sánchez, para que fuesen a felicitarle y ofrecerle sus respetos”.

Un dels primers acords presos pel nou Ajuntament de 1979 va ser d'autoritzar l'aparcament en les voreres de l'avinguda Doctor Clarà. Aquestes voreres, insòlitàment amples però que quasi no ho són, perquè manquen en la seua majoria de paviment, esdevenen magatzem de vehicles aparcats. Es priva el vianant de l'espai que li correspon. Només demane pels joves arbres que allí vegeten.

II

Les desventures de l'alcalde Tàrrega

En la distància que el temps i l'espai ens deparen, amb la reverència i respecte deguts a les honrades persones entestades a escriure la història usant una perfecta cal·ligrafia, he de referir-me avui a un personatge cabal que va tractar, i en certa manera va aconseguir, de redreçar els esdeveniments, d'adreçar-los amb senzilla i correcta humanitat. Va paliar les humanes carències i, amb enorme optimisme, va mitigar les limitacions d'una

 OPINIÓ

societat empobrida i mesquina.

Seguint Gimeno Michavila en el seu llibre *Las calles de Castellón* (1930) transcriu:

“Don José Tàrrega Torres nació en Castellón el día 10 de octubre de 1840, falleciendo también en nuestra ciudad el 29 de enero de 1897. Estudió medicina en Valencia y desde muy joven sintió desmedida afición por la política. Ocupó los cargos de concejal, diputado provincial i director del hospital, desempeñando la alcaldía en 1884 y 1885. De su gestión durante la epidemia colérica que azotó nuestra ciudad durante el último de los citados años, se guardará perdurable recuerdo. Abrió una suscripción entre el vecindario pudiente, socorriendo a los pobres necesitados, y habiendo resultado un importante sobrante fue devuelto equitativamente entre los donantes, dejando un grato recuerdo de su labor”.

Una tal labor no podia quedar silenciada pels castellanencs de l'època, i molt menys oblidada. D'una banda **tenim** la seua tasca com a metge, en un intent de tallar el brot epidèmic i de mitigar els mals per ell inferits, exposant la seua pròpia existència i molt possiblement la dels seus. D'una altra, com a polític va aconseguir amb les aportacions dels “acabalats” una sempre desitjable i justa distribució de la riquesa, una equitativa derrama de les càrregues socials. I si a això unim la perfecta i ponderada administració i distribució dels fons (origen de miraculosos sobrants) s'ha de pensar necessàriament en un suprem agraïment per part de la totalitat del cos social.

Lògica doncs la reacció dels castellanencs d'adjudicar-li, en prova d'agraïment, la nominació d'un dels carrers de la ciutat.

Ara bé, el que ja no em sembla tan perfectament lògic és de tractar de desvestir un sant per donar la seua vestimenta a un altre. És pràctica insistentment repetida al nostre solar, i evidentment els seus resultats no són excessivament beneficiosos. Gimeno Michavila diu que el carrer adjudicat va ser el conegut des de sempre com a carrer de la

Mealla, al que nosaltres afegiríem, per més exactitud, carrer del Diner i de la Mealla”.

Per això, insistisc, despullar un carrer de la seua retolació originària, a la vegada que precisaria de molt més temps per sedimentar i adoptar el nou nom, es privaria al mateix del genuí, tant en l'històric com en el toponímic. L'intent de potenciar una conducta summament humana quedaria diluïda en un costum, en un atavisme difícil de superar en una sola generació. Els humans som tradicionals en totes les nostres actituds i qualsevol invocació més ens sembla imposada que solidàriament pactada. Més sembla el capritx d'uns pocs que el sentir d'uns molts. A banda de fer patir el monumental edifici de la història (encara que modest en el cas castellanenc) quedava el dubte que la nova toponímia fóra acceptada per aquells que d'una manera o una altra s'aferraven indiferents a la seua pròpia inèrcia.

La solució, en aquella època de desenrotllament ciutadà, haguera estat la d'assignar la titulació a qualsevol altre carrer de nova formació, encara que fora poc cèntric, encara que quedara lluny de l'absorvent i omnipresent vila.

Se m'ocorre pensar també que podria ser un contrasentit voler vincular la generositat de l'alcalde Tàrrega a la nimietat i petitesa de la moneda anomenada “mealla”, perquè segons el magnífic *Diccionari Català-Valencià-Balear* d'Alcover-Moll, la “mealla” o “malla” és “moneda ínfima, de valor de mig diner”, traduït al castellà quedaria en “meaja” o “miaja”, il·lustrant el significat del vocable el diccionari cita alguns exemples, “no tenir una malla” (ésser extremadament pobre), “no valer una malla” (ésser una cosa inútil mancada de tota valor”), etc. Pensem que hom va voler fer justícia i en l'intent no es va poder arribar a l'altura assolida per l'homenatjat.

Va arribar la “rebolica” del 36 (com deia el meu admirat amic Dr. Rozalén), i amb les noves maneres i les noves modes es va restituir el seu antic nom al carrer de la Mealla. El dia 31 de

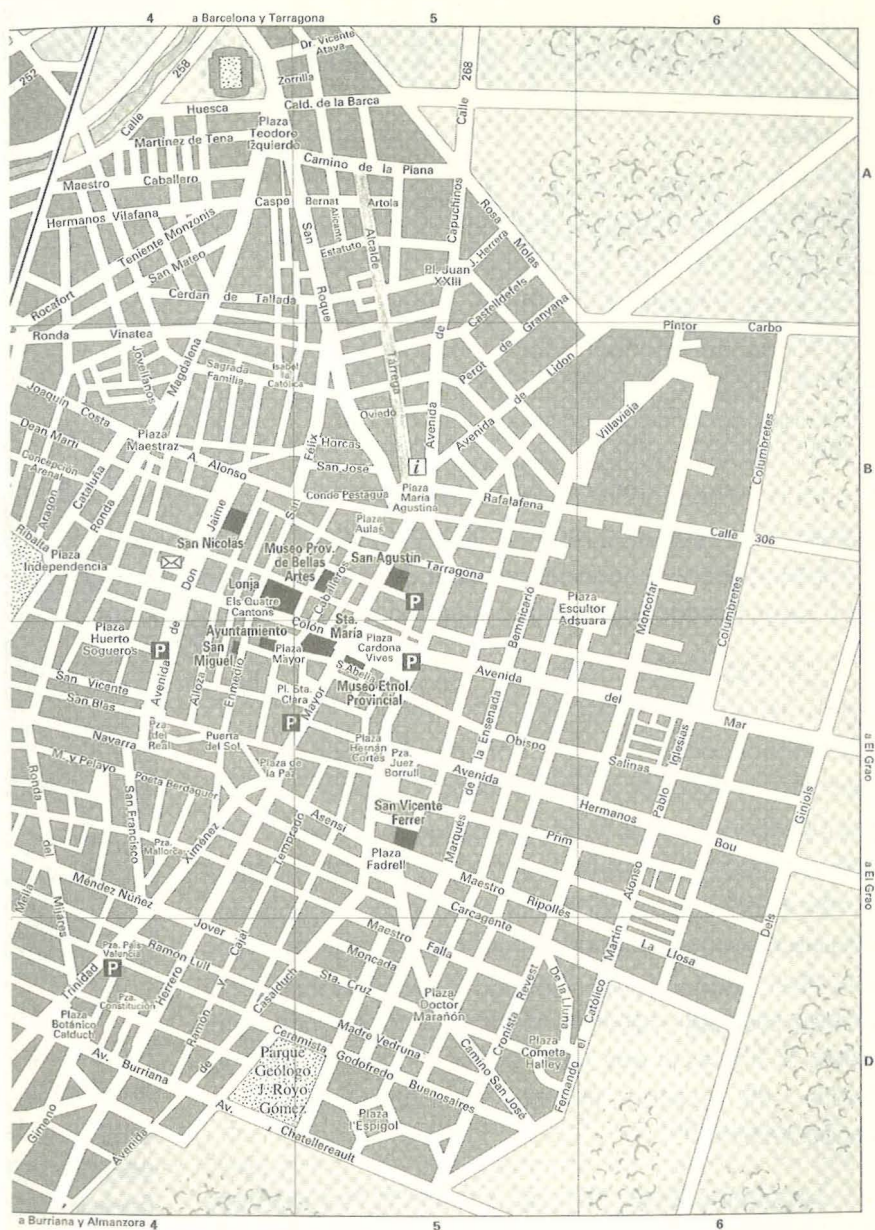
OPINIÓ

desembre de 1940, l'Ajuntament acordava donar-li el nom d'alcalde Tàrrrega a un carrer de nova formació, que corria paral·lel (per les portes falses) a l'avinguda de Caputxins i a Sanahuja. Un carrer que partint de la plaça Maria Agustina arribava fins els confins de la geografia urbana, fins la llunyana frontera del camí de la Plana.

El tal carrer, esgarrapant les espatlles de l'Hort de Gozalbo i d'uns altres confins, avui podria ser rectilínia i gojosa realitat. Però de gojosa realitat no ho va ser tant. La cosa es va posar malament. Sembla ser que en els setanta l'asfaltat no va ser pulcrament realitzat; el carrer es va habilitar com a pas per a camions de pesades càrregues. Resultat negatiu. L'asfalt es va quarterar en primer lloc, en segon es va malmetre del tot i després, com a tercera part, teníem un carrer que més sembla barranc que via urbana.

Va sorgir, a partir de la trencadissa viària, la desavinença entre el veïnat del carrer-barranc i la corporació municipal. De la desavinença es va passar a la intranquil·litat, i d'aquesta al neguit i a la inhibició, a l'enfrontament verbal i fins i tot polític. Les postures a força de defensades van quedar enquistades.

En la qüestió, en el contenciós, ni entre ni isc, atès que la missió que m'impose no és redemptora ni molt menys. Ara bé, si el que hom pretén quan es retola o nomena un carrer és perpetuar la memòria d'algú; deixar viva i present l'executòria d'un personatge, havíem aconseguit precisament tot el contrari. Havíem aconseguit d'associar el nom de Tàrrrega amb un dels pitjors daltabaixos urbanístics

Planol de Castelló de la Plana

castellonencs. Dir a Castelló Alcalde Tàrrrega, quasi volia dir "carrer dels clots". Poc servei als generosos!. No em resta sinó demanar a tots els meus conveïns un record per a l'alcalde Tàrrrega, perquè de carrers decents per a ell no en quedava capsembla ser!

Toni de Cuc

HISTÒRIA

ALBORS D'UN CENTENARI DE LLEDÓ*

En la primera dècada de govern dels liberals moderats del segle XIX s'inicia una aproximació entre l'Estat i l'Església, després d'uns anys d'una extraordinària conflictivitat en les relacions. Per a poder estudiar les escasses notícies de què disposem sobre la història del lloc de Lledó i sobre la seua relació amb la societat del Castelló contemporani, resultava important repassar les relacions entre el poder polític i l'esfera religiosa, considerant la rellevància de l'etapa del regnat personal d'Isabel II.

En esta època continuen els regals de devoció de les famílies benestants de Castelló, (mantells, vels, cortina de plata) però tenim notícies de poc d'interés municipal per la conservació de l'edifici del santuari (amb anècdotes com dificultats per a comprar una simple corda per al pou), o també de crisi de la festa (canvi del dia per a poder assistir a una correguda de bous, disputes entre les dos bandes de música existents, discussions que arriben al plenari de l'ajuntament sobre la ubicació que cada sector, el clavari per una banda i els regidors, per una altra, han de seguir en les processons)

La plantació en 1845 de l'arbreda de l'esplanada del temple, amb abundor de tarongers i llorers, segons el projecte el mestre d'obres castellanenc José Carles, podia haver estat un indicatiu d'un canvi substancial en la valoració ciutadana del fet social i de religiositat popular que representa la devoció a la Mare de Déu del Lledó. Com a conseqüència de la nova situació político-religiosa, a partir de l'arribada al poder dels moderats es va produir una reactivació de les manifestacions de religiositat popular

Basilica de Lledó

Foto: J. Campos

que es concretaren, en el cas valencià, en el renaixement o fundació de devocions marianes, com la del Cor de Maria, o en el fervor al voltant dels patrons com sant Vicent Ferrer o la Mare de Déu dels Desemparats.

Tot aquest fenomen va tindre també el seu reflex a la ciutat de Castelló, a través de la devoció a la Mare de Déu del Lledó, tant durant els anys de govern dels moderats com durant la més breu etapa progressista. En 1854, en el període del Bienni Progressista, i en 1865, durant el període de govern dels moderats, la Patrona de la ciutat va ser traslladada a la ciutat amb motiu de les celebracions per la finalització de l'epidèmia del còlera. Esta vinculació de la visita de la Patrona al cor de la ciutat amb el final de les tragèdies sanitàries de Castelló recorre tot el segle XIX.

El trasllat de 1854 era important en més d'un sentit. La vespra de la vinguda de la imatge a la ciutat es van presentar en la sessió plenària de

* Extret del discurs que va pronunciar l'autor, amb motiu del Premi de Prosa de la Germandat dels Cavallers de la Conquesta, dins del Certamen Literari de la Mare de Déu del Lledó 2002

HISTÒRIA

Grabat sobre coure de Facundo Larosa, d'un dibuix de J.B. Carbó (any 1866)

l'Ajuntament l'arxipreste Ramon Sanahuja i els clergues mossén Comín y mossén Masip. Els sacerdots es queixaven del costum implantat de traslladar la imatge de la Mare de Déu del Lledó en la processó del Corpus, al·legant que la freqüència faria disminuir l'interès i per tant la fe i veneració dels castellanencs. L'Ajuntament, presidit per l'alcalde Francisco Juan, va estimar la demanda, acceptant que la imatge només visitaria el nucli de la ciutat en ocasions extraordinàries, i va proposar d'utilitzar per a les processons habituals la còpia lliure, esculpida en fusta i policromada, que es trobava retirada sense ús en el santuari i que es conservaria, un temps més tard, en l'església major de Santa Maria.

La participació de l'arxipreste Joan Bta. Cardona Vives demostra que es tracta d'una figura històrica d'una rellevància que encara està pendent de descobrir-se en tota la seua dimensió. Entre les seues intervencions en el període resulta important destacar dos aspectes que fins ara no eren coneguts: la iniciativa datada en 1865 de convertir les festes liberals de juliol en una celebració cívico-religiosa i la proposta de construir una catedral en uns terrenys de la seua propietat en el carrer Governador, -projecte plantejat en 1864, i reiterat en 1866-, en una zona on anys després es construiria l'Asil d'Ancians Desemparats, a partir del seu llegat.

Les festes de 1866 van aconseguir ser les més importants i complertes que mai s'havien dedicat fins aquell moment a la Patrona de la ciutat, amb la celebració del novenari, cavalcades, vols de campanes, solemnes processons, castells de focs, danses, serenates, una funció teatral, ornamentacions públiques i una correguda de jònecs.

A pesar de la dedicació de personatges com l'arxipreste Cardona Vives, l'esforç de 1866, -realitzat enmig d'una crisi econòmica important i d'un clima d'inicial descomposició política-, no va suposar l'impuls definitiu per a marcar un canvi en l'interès cap a Lledó per part dels poders públics locals.

El 8 d'agost de 1868, un mes abans de la festa de Lledó, l'Ajuntament de Castelló va rebre una comunicació del bisbe de Tortosa, acompanyada d'una carta pastoral, sobre la declaració com a patrona de la diòcesi de la Mare de Déu, en la seua advocació de la Nativitat, i la celebració de la festa el 8 de setembre. La decisió podia haver afectat d'alguna manera la celebració de Lledó, però la inestabilitat política i social que es vivia no representaven el millor moment per a les iniciatives relatives a la religiositat popular.

Manuel Carceller

 UNS ALTRES POBLES

ESCENES DEL NEPAL

(I)

*Des del cim del món: la vall de Kàtmandu
Temples i un vol fascinant pels Himàlaies*

Una vall formada de terrasses d'arròs d'un verd encara jove, rutilant; terra fosca i gastada pel pas dels segles i la rella. Boscos tropicals de *sal*, camps de soja, búfals d'aigua; muntanyes de vitets rojos i grocs escampats pel terra o lligats en farcells penjats als balcons, on s'assequen. Terra de cànctics i d'ofrenes; de palaus de sàndal, de temples de marbre, de banderoles de precés al vent. Bufa una brisa que talla l'alè, com una espasa de gel amunt i avall de la vall de Kàtmandu. La brisa que baixa dels Himàlaies.

Situada a 1350 m s.n.m., la vall de Kàtmandu és el cor de Nepal, i el centre humà i econòmic del país. Les ciutats principals de la vall són Kàtmandu, Patan i Bhaktapur, totes tres ciutats mítiques, carregades d'història i llegendes, i que no solen defraudar al visitant.

Kàtmandu és una ciutat bulliciosa, bel·licosa i molt espiritual, que compta amb una allau de santuaris dedicats a les deïtats locals —i a totes les seues manifestacions o avatars—. Aquesta espiritualitat és l'expressió genuïna del panteó hinduista i budista, les dos manifestacions religioses més importants del país.

El centre històric de la ciutat és un veritable museu etnogràfic: pagodes, temples, palaus construïts de fusta de sàndal, amb façanes bellament esculpides, *stupes*, altars improvisats als déus locals: Xiva, Vishnu i Brahma; estàtues de pedra, gent que hi pul·lula... El cor de la ciutat és la

La Kumari, la deessa vivent

plaça de Durbar, on es troben els edificis més emblemàtics de la ciutat, com ara l'antic Palau Reial que amaga la història de la ciutat entre passadissos misteriosos, rere d'una immensa porta daurada, protegida per la mirada impassible de dos lleons de pedra; el Kasthamandap¹, edifici del culte tàntic del segle XIV, que va ser construït amb la fusta d'un sol arbre; o el temple Jagannath, del segle XVI, que captiva per les seues columnes decorades amb motius eròtics.

Després de visitar la Kumari Ghar —la casa de la deessa vivent, que acull la xiqueta que des dels quatre anys fins a la pubertat rep la veneració dels devots—, seguim caminant pels voltants de la plaça Durbar. A

pocs minuts del centre, es troba Freak Street, el "carrer de les coses insòlites", el punt de trobada del moviment *hippy*, el qual va envair la ciutat, a la dècada dels seixanta del segle passat. A hores d'ara,

¹ La paraula Kasthamandap prové del sànscrit: *khasta*, "fusta", i *mandap*, "pavelló". Hom creu que d'ací prové també el nom de la ciutat.

 UNS ALTRES POBLES

però, res no queda d'aquell estil llibertari de vida, tret de la decoració *pop* d'algunes tendes d'andròmines que estan regentades per *hippys* nostàlgics de barba canuda, però ben retallada, que ja no fumen ni marihuana.

Caminar pels carrers del centre de Kàtmandu, suposa el fer una reculada en la història que ens transporta a l'Edat Mitjana: una experiència que sense dubte paga la pena.

El ritme de la vida als carrers és frenètic: carrerons estrets, atabalats de gent, el cromatisme insultant dels basars als *chowks* —cruïlles de carrers—, les paradetes de fruita i de cogombres acabades de pelar, el ritme oníric que prové de la música improvisada dels venedors de *bansuris* —una mena de flautes travesseres de bambú—, les tendes de punyals dels temibles *gurkhes* —els *khu-kuri*...

A mitja hora i escaig del centre de la ciutat, es troba Pashupatinath, el santuari hinduista més important del Nepal i, probablement, el lloc sagrat de pelegrinatge més important de l'hinduisme, després de Benarés, a l'Índia. L'autobús ens deixa a les portes del recinte. Una confusió malaltissa de colors i olors regna per tot arreu: *sadhus* que fan el seu negoci ancestral; turistes que ho miren tot, però que no veuen res; venedors ambulants; vaques sagrades, merda a cabassades; devots rapats amb túniques de safrà que pregunten al déu Xiva; porcs que corren i bramen; l'aldarull infernal de les colles de macacos; el fum espès del sàndal cremat als altars, el respir del sutge a les parets, un nadó que gemega als braços de sa mare..., l'ordre dins el caos.

Una munió de vida s'arreglera a les voreres del Bagmati, el riu sagrat de la Vall de Kàtmandu. Al *ghat* principal que hi ha a l'eixida del temple de Xiva estan cremant un cadàver; a uns pocs metres de la pira funerària, la canalla juga a l'amagatall,

Campanetes d'oració (Kàtmandu)

una dona jove vestida amb un sari color turquesa llença pètals de gessamí i de roses al riu com una ofrena. El silenci respectuós als morts es trenca de sobte: un turista nord-americà que mastega xiclet —visera de NY, al cap—, irrespectuós i inoportú, treu una foto de l'escena.

La *stupa*² de Boudhanath, és el santuari budista més important de Kàtmandu. Ací regna la pau i la quietud. Al voltant de l'immens túmul blanc del temple, hi ha un mercat d'artesanía. He comprat una màscara de fusta negra tibetana, molt primitiva —una bona imitació—, d'una lletgesa captivadora. Moltes de les cases dels voltants del temple tenen un pal de fusta a la finestra del que pengen banderoles multicolors: roges, blanques i blaves. Aquestes banderoles són els senyals que ens indiquen que enllà hi viu un *serpha*.

Després de pujar 365 esglaons de llosa arribem a la *stupa* de Swayambhunath. Els ulls de Buda que tot ho veuen vigilen la ciutat des de dalt del turó on s'hi troba ubicada la *stupa*, a l'oest de Kàtmandu. La *stupa* té la forma d'una flor del lotus i una colla de macacos juganers però amb molt de perill, donen la benvinguda als visitants. Des del mirador, la vista de la vall és magnífica.

² La *stupa* budista és l'expressió d'art nepalés més antiga i senzilla. Consta d'una base de forma piramidal sobre la qual s'eixeca un túmul hemisfèric de color blanc, coronat d'un remat. El túmul representa l'Univers i els ulls dels quatre costats del xapitell simbolitzen els quatre elements: terra, foc, aire i aigua. Els devots solen fer els seus precs fent voltes al voltant de la *stupa*, tot seguint el sentit de les agulles del rellotge.

UNS ALTRES POBLES

En la morada dels déus⁶ (a vint mil peus d'altitud)

El comandant del bimotor de la Mountain Air ens comenta que si no canvia l'oratge podrem enlairar-nos en una hora i escaig. Ja fa estona que hem passat els tràmits a la terminal de vols domèstics de l'aeroport de Kàtmandu, i ara ens trobem a la pista d'aterratge, al costat de l'aeronau amb què hem de sobrevolar la serralada dels Himàlaies. El guia local ens ha assegurat que cas d'haver poca visibilitat, la companya aèria ens retornarà una part dels 300 \$ que hem hagut de pagar pel passatge. No obstant això, nosaltres esperem que allà a dalt hi faça bon temps.

El vol té una durada prevista d'una hora. L'hostessa ens explica que anem a recórrer una distància de 400 km, si fa no fa, a través de la frontera entre el Nepal i el Tibet. Prenen rumb NE. Al llarg del vol, la tripulació ens manté informats de les muntanyes que s'hi albiren. A la nostra dreta s'insinua la silueta del Shisha Pangma (*Gosainthan*), amb 8013 m, l'ombra del qual es projecta sobre el cim arrodonit del Gauri Shankar (7134 m). La mirada implacable del mític Everest (*Sagarmatha*), amb 8848 m, es retalla esgarrifosa entre els colosos de pedra i gel. N'és la morada de la deessa mare del món, el cim de la Terra.

Les formes que dibuixa la serralada dels himàlaies són molt capritxoses: penyals negres i grisos, escarpats, canyons impressionats, vertiginoses

fondalades; cims afuats com fulls d'espases o arrodonits com la panxa d'una prenyada a punt de parir. Llengües de gel que no semblen tindre cap presa per a fer-se riu; monstres de granit, llegendes vives que s'alcen verticals per sobre una mar de núvols d'altitud. Els regnes de la neu perpètua, els gemecs del silenci. Paisatges molt canvians, que van des de la solitud del fred fins al verd caliu de la vall de Kàtmandu, la prova evident de l'ensopada de dos continents, ara fa trenta milions d'anys.

Ben segurament, que hem assistit a un dels espectacles més al·lucinats i terrorífics de la Terra, ací a dalt, en la morada dels déus.

Joan Bta. Campos i Cruaïnes
Text i fotos

Els Himàlaies, el cim del món

³ Himàlaia significa en sànscrit, "la morada dels déus". El Gaurisankar (7.144 m.), al nord, representa a Xiva; el déu Sagarmatha viu al cim de l'Everst; Annapurna, "la deessa de la plenitud" viu al cim de Annapurna I, entre d'altres deïtats del culte hinduista.